

**ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНИМИ
УНІТАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ****ON CERTAIN ASPECTS OF OPTIMIZING THE MANAGEMENT
OF MUNICIPAL UNITARY ENTERPRISES**

**Титова О.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарського права**

Донецький національний університет імені Василя Стуса

**Калаченкова К.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарського права**

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Натепер в Україні немає ефективної системи управління комунальної власністю, а рівень визначеності правового забезпечення діяльності комунальних унітарних підприємств недостатній. Наслідком цього є збитковість великої кількості комунальних унітарних підприємств, непоодинокі випадки умисного доведення комунальних унітарних підприємств до банкрутства тощо.

Однією із причин такої ситуації є неналежний рівень правового забезпечення управління комунальними унітарними підприємствами, невизначеність прав, обов'язків та відповідальності органів управління та посадових осіб таких підприємств. У статті проведено порівняльний аналіз положень чинного законодавства щодо притягнення до відповідальності посадових осіб господарських товариств за збитки, завдані товариству їхніми винними діями або бездіяльністю, та посадових осіб комунальних унітарних підприємств. На його підставі зроблено висновок, що територіальні громади як власники майна, на базі якого здійснюють господарську діяльність комунальні унітарні підприємства, фактично є незахищеними від недобросовісних дій (бездіяльності) осіб, які здійснюють управління діяльністю комунальних унітарних підприємств. Доведено, що керівництво комунальних унітарних підприємств не дотримуються повною мірою вимог чинного законодавства щодо обов'язкового оприлюднення інформації про комунальне унітарне підприємство.

За результатами проведеного дослідження було сформульовано пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства, яке регламентує порядок управління діяльністю комунальних унітарних підприємств. А саме запропоновано узгодження локальних нормативних актів та інформації, яка міститься на сайтах комунальних унітарних підприємств, з вимогами чинного законодавства; ведення актуальної інформаційної бази щодо показників діяльності комунальних унітарних підприємств; посилення інструментальної складової частини контролю та звітності щодо діяльності комунальних унітарних підприємств із боку територіальної громади; упровадження для комунальних унітарних підприємств політик запобігання конфліктам інтересів. Обґрунтовано доцільність оптимізації механізму аудиторських перевірок діяльності комунальних унітарних підприємств. Запропоновано доповнити Господарський кодекс України положеннями щодо принципів діяльності, відповідальності керівника та посадових осіб комунальних унітарних підприємств.

Ключові слова: комунальна власність, комунальні підприємства, діджиталізація, інформація, управління, територіальні громади, субсидіарна відповідальність, органи управління, банкрутство, звітність, аудиторські висновки.

Today, there is no effective system of Municipal Property Management in Ukraine, and the level of certainty of legal support for the activities of municipal unitary Enterprises is insufficient. The consequence of this is the unprofitability of a large number of municipal unitary enterprises, frequent cases of deliberate bringing municipal unitary enterprises to bankruptcy, and so on.

One of the reasons for this situation is the inadequate level of legal support for the management of municipal unitary enterprises, uncertainty of the rights, duties and responsibilities of management bodies and officials of such enterprises. The article provides a comparative analysis of the provisions of the current legislation on bringing to justice officials of business entities for losses caused to the company by their guilty actions or omissions and officials of municipal unitary enterprises. On its basis, it is concluded that territorial communities, as owners of property on the basis of which municipal unitary enterprises carry out economic activities, are actually unprotected from unfair actions (inaction) of persons who manage the activities of municipal unitary enterprises. It is proved that the management of municipal unitary enterprises does not fully comply with the requirements of the current legislation regarding the mandatory disclosure of information about a municipal Unitary Enterprise.

Based on the results of the study, proposals were formulated to improve the norms of the current legislation regulating the procedure for managing the activities of municipal unitary enterprises. Namely, it is proposed to bring local regulations and information contained on the websites of municipal unitary enterprises in line with the requirements of current legislation; maintaining an up-to-date information base on the performance indicators of municipal unitary enterprises; strengthening the instrumental component of control and reporting on the activities of municipal unitary enterprises by the territorial community; introduction of conflict of interest prevention policies for municipal unitary enterprises. The expediency of optimizing the mechanism of audits of the activities of municipal unitary Enterprises is justified. It is proposed to supplement the economic code of Ukraine with provisions on the principles of activity and responsibility of the head and officials of municipal unitary enterprises.

Key words: municipal property, municipal enterprises, digitalization, information, management, territorial communities, subsidiary Responsibility, Management Bodies, bankruptcy, reporting, audit reports.

Постановка проблеми. Останнім часом значення інформації в діяльності суб'єкта господарювання збільшилося, оскільки інформація є важливим компонентом управління.

В умовах стрімкого розвитку інформатизації та зростання попиту на всі види інформації є актуальним дослідження щодо управління діяльністю суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням управління комунальними унітарними підприємствами приділялось багато уваги. Різні аспекти цих питань розглядали такі вчені, як: К. Апанасенк, Р. Гринюк, Р. Джабраїлов, В. Кампо, О. Кравчук, В. Мамутов, Л. Музика, І. Труш, В. Устименко, В. Щербина, М. Шкільняк та інші. Однак, незважаючи на це,

залишається необхідність проведення подальших досліджень підвищення ефективності управління комунальною власністю в сучасних умовах.

Мета статті полягає в узагальненні положень щодо управління комунальними унітарними підприємствами, обґрунтуванні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Нині на шляху забезпечення сталого розвитку для народу України необхідно виконати два важливі завдання: створити інституційний механізм і локалізувати цілі сталого розвитку на рівні областей і місцевих громад [1, с. 11].

Варто констатувати, що на сучасному етапі розвитку України місцева та центральна влада втрачає авторитет

і довіру громадян, що є беззаперечним фактом відірваності влади від людини та браку ефективних зв'язків із населенням. Саме тому актуальним стає питання пошуку ефективних форм взаємозв'язку між владою і суспільством, для чого необхідно розробити дієвий механізм відповідальності та контролю за діяльністю органів місцевої публічної влади [2, с. 26].

Також зараз, в епоху інформатизації, одним із пріоритетних напрямів соціумної еволюції стало використання публічно-управлінських інновацій. Одним із таких модерних підходів, що формує складову частину сучасних нововведень у сфері публічного управління, є діджиталізація публічних послуг – державних і громадських [3].

Розглядаємо діджиталізацію як публічно-управлінську інновацію, яка впроваджена в суспільну практику механізмами інформаційного суспільства і виступає забезпечувальною ланкою всього комплексу публічно-управлінських відносин. Для України це нова, але водночас актуальна проблема, покликана перезавантажити характер публічних відносин держави і суспільства, вивести на новий якісний рівень питання задоволення інтересів громадян [3].

В умовах становлення глобального інформаційного суспільства підвищення ефективності управління органами державної влади та місцевого самоврядування неможливе без можливості отримати достовірну інформацію щодо діяльності суб'єкта господарювання.

За даними Державної служби статистики, станом на 1 березня 2020 р. в Україні було зареєстровано 14 156 комунальних підприємств. За даними компанії “YouControl”, з них лише приблизно 11 тисяч не перебувають у процесі припинення, а тих, що мають фінансову інформацію у відкритому доступі, ще менше. Комунальні підприємства провадять діяльність на користь платників податків, натомість не всі з них є публічними та демонструють звітність на сайтах місцевих рад [4, с. 5].

Конституція України закріпила статус комунальної власності як складного конституційно-правового інституту, реалізація якого залежить від багатьох суб'єктів конституційного права: громадян, територіальних громад, органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади тощо [5, с. 98].

Комунальна власність є однією з найважливіших складових частин ресурсного потенціалу муніципального утворення, що забезпечує виконання багатьох функцій і завдань органів місцевого самоврядування, є джерелом формування значної частини фінансових ресурсів муніципального утворення, крім того, комунальні підприємства, що входять до складу комунальної власності, задовольняють значну кількість потреб територіальної громади [6, с. 328].

На думку фахівців, нині наявні спроби нівелювати правовий статус територіальної громади як суб'єкта права комунальної власності, звужити та навіть ліквідувати її права зі значним розширенням обсягу компетенції органів місцевого самоврядування як суб'єктів, що реалізують повноваження власника. Це призводить до нераціонального використання об'єктів права комунальної власності, розпорядження ними всупереч інтересам територіальної громади тощо [7, с. 146].

Комунальна власність є видом публічної власності, що зумовлюється насамперед її соціальним призначенням і основною функцією – задоволенням публічного інтересу [8, с. 103].

Як слушно зазначають дослідники, органи місцевого самоврядування є активними суб'єктами господарювання, а ведення господарської діяльності місцевим самоврядуванням має бути відповіддю на місцеві потреби, чим постійно покращувати умови розвитку територіальних громад, а також гарантувати ефективність функціонування комунальної інфраструктури [9, с. 137].

Варто погодитися, що правне володіння і користування комунальною власністю, надане мешканцям муніципаль-

ного утворення, сформульовано безсистемно і не є прозорим для його повної реалізації, якщо розглядати територіальну громаду як суб'єкт ринкового господарювання. Це право не деталізує право мешканців на муніципальну власність за її складовими частинами (місцевий бюджет, складові частини місцевої інфраструктури, власність муніципальних життєзабезпечувальних підсистем). Нечітко визначені права власності громади у процесах виробництва й розподілу послуг. Незрозумілість у використанні прав власності не сприяє розробленню й реалізації стратегії її ефективного використання у процесах реструктуризації економіки країни [10].

За даними Центру економічної стратегії – неурядового дослідницького центру з питань економічної політики, комунальним унітарним підприємствам властива від'ємна рентабельність власного капіталу й активів, середній рівень рентабельності активів (ROA) для комунальних підприємств (далі – КП) в обласних центрах за 10 років становить 0,03%, рентабельність власного капіталу (ROE) становить в середньому 0,05%, тоді як для компаній у сферах водопостачання, постачання електроенергії та газу, громадського транспорту ці показники є від'ємними і становлять від –1 до –5% на трирічному горизонті. У 2019 р. 68% проаналізованих КП в обласних центрах отримали 14,4 млрд грн бюджетних коштів (за винятком КП в освітній сфері і галузі охорони здоров'я) – приблизно 8,2% видатків бюджетів відповідних міст. Сплата КП податків у бюджети міст не компенсує навіть сум поповнень статутного капіталу. На думку фахівців, загальні для всіх підприємств проблеми такі: нечітка політика власності; надмірний політичний вплив; неефективне управління активами [11].

Суб'єкти господарювання, які належать до комунального сектора економіки, є опосередкованою формою участі територіальної громади в господарській діяльності, коли частина майна, яке їй належить, виокремлюється та використовується в господарському обігу.

Згідно зі ст. 24 (ч. 1) Господарського кодексу України [12], управління господарською діяльністю в комунальному секторі економіки здійснюється через систему організаційно-господарських повноважень територіальних громад та органів місцевого самоврядування щодо суб'єктів господарювання, які належать до комунального сектора економіки і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління.

Особливості правового статусу комунальних унітарних підприємств передбачено ст. 78 Господарського кодексу України. Однак оцінювання Індексу прозорості місцевого бюджету у 2019 р. продемонструвало, що 60 громад зі 106 оцінених оприлюднюють перелік своїх комунальних підприємств та інформацію про них, з них приблизно 38 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) на офіційному сайті мають окремий підрозділ, відведений для інформування про діяльність КП. Приблизно 10 ОТГ оприлюднюють цю інформацію в машиночитному форматі. Усі інші критерії (оприлюднення фінансових планів та планів розвитку КП, а також звітів про їх виконання, оприлюднення реєстру укладених КП договорів, боргових зобов'язань, робота при КП наглядових рад) є радше винятком, ніж правилом у громадах [13].

Так, наприклад, аналіз змісту сайту Обласного комунального підприємства «Міжнародний аеропорт Рівне» (URL: <https://aeroport.rv.ua/prg-aeroport>) (станом на 10 грудня 2020 р.) дозволив виявити таке.

На сайті немає річних звітів керівника підприємства; не зазначені структура, принципи формування і розмір винагороди керівника комунального унітарного підприємства, зокрема її компенсаційні пакети і додаткові блага, які він отримує (або на отримання яких має право) під час виконання посадових обов'язків, а також у зв'язку зі звільнен-

ням; рішення суб'єкта управління об'єктами комунальної власності щодо комунального унітарного підприємства; відомості про договори, учасником яких є комунальне унітарне підприємство, інформація про які підлягає оприлюдненню відповідно до Закону України «Про відкритість використання публічних коштів»; інформація про операції та зобов'язання комунального унітарного підприємства з державним та/або місцевим бюджетом, державними та/або місцевими установами, підприємствами й організаціями, зокрема й договірні зобов'язання комунального унітарного підприємства (фінансові та нефінансові), що виникають у результаті державно-приватного партнерства.

Також відсутність на сайті Обласного комунального підприємства «Міжнародний аеропорт Рівне» інформації про аудиторські висновки щодо річної фінансової звітності комунального унітарного підприємства за останні три роки свідчить, що за це термін такий аудит не проводився.

Отже, керівництво комунальних унітарних підприємств не завжди добросовісно інформує територіальну громаду про діяльність таких підприємств, навіть за наявності встановлених законодавством чітких вимог щодо цього.

Варто погодитися, що натеper органи місцевого самоврядування мають досить повноважень щодо управління ввіреним їм майном комунальної власності. Проте для того, щоб таке управління було ефективним, необхідне застосування відповідних інструментів [14, с. 48].

Також це мають бути інструменти ефективного контролю з боку власника, а саме відповідної територіальної громади. На практиці відомі непоодинокі випадки, коли відсутність такого контролю призводить до негативних наслідків. Досить поширені випадки, коли саме посадові особи або члени органів управління комунальних підприємств зловмисно або за недбалості доводять суб'єкт господарювання до неплатоспроможності та банкрутства [15; 16].

Здійснення корпоративних прав органами місцевого самоврядування щодо господарських товариств має на меті доцільне, економне й ефективне використання комунальної власності [17].

Згідно з положеннями ст. 92 Цивільного кодексу України, орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язані діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно, не перевищувати своїх повноважень [18].

Відповідно до ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [19], право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах із правами власності інших суб'єктів. Однак аналіз положень норм чинного законодавства дає можливість зробити висновок, що натеper права територіальних громад як власників майна, на якому здійснюють діяльність комунальні унітарні підприємства, є найменш забезпеченими порівняно із правами учасників інших суб'єктів господарювання.

Відповідно до ч. 2 ст. 89 Господарського кодексу України, посадові особи відповідають за збитки, завдані ними господарському товариству. Відшкодування збитків, завданих посадовою особою господарському товариству її діями (бездіяльністю), здійснюється в разі, якщо такі збитки були завдані: діями, учиненими посадовою особою з перевищенням або зловживанням службовими повноваженнями; діями посадової особи, учиненими з порушенням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури ухвалення рішень щодо вчинення таких дій, встановленої установчими документами товариства; діями посадової особи, учиненими з дотриманням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури ухвалення рішень щодо вчинення відповідних дій, встановленої товариством, але для отримання такого погодження та/або дотримання процедури ухвалення рішень посадова особа товариства подала недостовірну інформацію; бездіяльністю посадової особи в разі, коли вона була

зобов'язана вчинити певні дії відповідно до покладених на неї обов'язків; іншими винними діями посадової особи.

Ці положення конкретизовані в актах спеціального законодавства щодо товариств з обмеженою відповідальністю й акціонерних товариств.

Так, члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства. Вони несуть солідарну відповідальність перед товариством за збитки, завдані товариству їхніми винними діями або бездіяльністю (ст. 40 Закону «Про акціонерні товариства») [20].

У разі порушення обов'язку, передбаченого ч. 3 цієї статті, та визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку із дня зниження вартості чистих активів, передбаченого ч. 3 цієї статті, члени виконавчого органу солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. Члени виконавчого органу, які доведуть, що не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів товариства або голосували за рішення про скликання загальних зборів учасників у зв'язку зі зниженням вартості чистих активів товариства, звільняються від відповідальності за порушення цього обов'язку (ст. 31 Закону «Про акціонерні товариства»). Якщо член виконавчого органу на час своєї відсутності призначив тимчасового виконувача обов'язків, такий член виконавчого органу несе солідарну відповідальність перед товариством разом із призначеною ним особою (ст. 39 Закону «Про акціонерні товариства»).

Також посадові особи товариства, винні в порушенні порядку вчинення правочинів із заінтересованістю, солідарно відповідають за збитки, завдані товариству (ч. 4 ст. 45).

Згідно з положеннями ст. 63 Закону України «Про акціонерні товариства», посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, завдані товариству своїми діями (бездіяльністю), згідно із законом.

Отже, у законодавстві закріплено низку заходів, які захищають інтереси учасників ТОВ і АТ як володільців корпоративних прав. Що ж стосується територіальних громад як власників майна, на базі якого здійснюють господарську діяльність комунальні унітарні підприємства, вони фактично є незахищеними.

Відповідно до ч. 10 ст. 78 Господарського кодексу України, особливості господарської діяльності комунальних унітарних підприємств визначаються відповідно до вимог, встановлених цим Кодексом щодо діяльності державних комерційних або казенних підприємств, а також інших вимог, передбачених законом.

Як зазначає Р. Літвінов, зміст цієї норми свідчить про те, що до комунальних унітарних підприємств застосовуються положення законодавства, яке врегульовує діяльність комерційних або казенних підприємств під час визначення особливостей здійснення господарської діяльності. Проте ця норма Господарського кодексу України прямо не встановлює повну субсидіарну відповідальність територіальної громади за зобов'язаннями створеного нею комунального підприємства, оскільки нею врегульовані питання особливостей здійснення господарської діяльності, а не питання підстав та меж відповідальності комунального підприємства.

Отже, фахівець робить висновок, що з урахуванням відсутності в Господарському кодексі України прямої норми, яка б передбачала повну субсидіарну відповідальність власника за зобов'язаннями комунального підприємства, такий випадок субсидіарної відповідальності можливий лише з підстав, встановлених іншими законами. Норми закону як підстава субсидіарної відповідальності мають бути нормами прямої дії і не можуть застосовуватися за аналогією закону чи аналогією права. Господарський

кодекс України не передбачає норм прямої дії щодо можливості поширення положень про субсидіарну відповідальність держави за зобов'язаннями казенних підприємств на комунальні підприємства [21].

Однак (якщо виходити, серед іншого, з положень ст. 619 Цивільного кодексу України) судові органи дійшли висновку, що вказівка закону для застосування субсидіарної відповідальності власника за зобов'язаннями комунального підприємства міститься в законодавстві про банкрутство (ст. 61 Кодексу України із процедур банкрутства [22]).

Велика палата Верховного Суду в постанові від 4 вересня 2018 р. у справі № 5023/4388/12 (провадження № 12–102гс18) за заявою Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в особі Лозівського міськрайонного центру зайнятості до Комунального підприємства «Комбінат комунальних підприємств» Лозівської міської ради Харківської області про визнання банкрутом вказала на рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), якими він визнавав державу відповідальною за борги підприємств незалежно від їхньої формальної класифікації у внутрішньодержавному праві (рішення від 30 листопада 2004 р. у справі «Михайленки та інші проти України», п. 45, рішення від 4 квітня 2006 р. у справі «Лисянський проти України», п. 19, рішення від 3 квітня 2007 р. у справі «Кооператив Агрікола Слобозія-Ханесей проти Молдови», п. п. 18, 19, рішення від 12 квітня 2007 р. у справі «Григор'єв та Какаурова проти Російської Федерації», п. 35, рішення від 15 січня 2008 р. у справі «Р. Качапор та інші проти Сербії»). Отже, внутрішньодержавний правовий статус підприємства як самостійної юридичної особи сам собою не звільняє державу від відповідальності за борги підприємств у межах Конвенції [23].

Натепер усталений підхід, сформульований у постанові Верховного Суду у справі № 711/3288/17-ц від 18 травня 2020 р., згідно з яким субсидіарна відповідальність органу місцевого самоврядування за зобов'язаннями комунальних комерційних підприємств не настає, крім випадку, якщо буде доведено, що комунальне комерційне підприємство було доведено до банкрутства саме діями його засновника (учасника) – органу місцевого самоврядування [24].

Варто зазначити, що серед науковців поширена й інша думка. Так, О. Беляєвич зазначає, що відсутність встановленого факту доведення комунального некомерційного підприємства до банкрутства не впливає на можливість покладення на орган місцевого самоврядування субсидіарної відповідальності за боргами такого підприємства [25, с. 13].

Висновки і пропозиції. Загалом, із вищевикладеного можна зробити висновок, що чинне законодавство

України фактично не має важелів контролю та механізмів притягнення до відповідальності осіб, які управляють діяльністю комунального унітарного підприємства, за винятком обставин, коли підприємство вже є банкрутом. Фактично законодавець встановлює тут частковий імунітет, що навряд чи можна визнати конституційним та створює дисбаланс у певних сферах господарювання, порушує інтереси територіальних громад як власників майна.

Отже, основним напрямом удосконалення правового регулювання в цій сфері має бути впровадження відповідальності осіб, які здійснюють управління діяльністю комунальних унітарних підприємств. За такого підходу буде унеможливлена недобросовісна поведінка окремих посадових осіб, які опосередковано діють через органи управління та завдають шкоди майновим інтересам територіальних громад.

Конкретними шляхами в цьому напрямі має бути:

- узгодження локальних нормативних актів та інформації, яка міститься на сайтах комунальних унітарних підприємств, з вимогами чинного законодавства;

- ведення актуальної інформаційної бази щодо показників діяльності комунальних унітарних підприємств та дотримання ними вимог чинного законодавства, яка має бути у вільному доступі;

- використання оптимальних інструментів контролю та звітності, які б надавали громаді більш точну інформацію про стан майна, яке належить комунальним унітарним підприємствам (наприклад, застосування Концептуальної основи фінансової звітності, метою якої є надання фінансової інформації про суб'єкта господарювання, що звітує, яка є корисною для нинішніх та потенційних інвесторів, позикодавців, інших кредиторів в ухваленні рішень про надання ресурсів цьому суб'єктові господарювання. Такі рішення охоплюють придбання, продаж або утримання інструментів власного капіталу та боргових інструментів, а також надання або погашення позик та інших форм кредитів) [26].

- оптимізація використання механізму аудиторських перевірок за ініціативою власника майна; розроблення порядку проведення конкурсу з відбору аудитора / аудиторських організацій для здійснення відповідних перевірок;

- упровадження для комунальних унітарних підприємств політик запобігання конфліктам інтересів;

- доповнення Господарського кодексу України положеннями щодо принципів діяльності посадових осіб підприємства та відповідальності керівника комунального унітарного підприємства за шкоду, завдану комунальному унітарному підприємству його винними діями (бездіяльністю);

- контролю за діяльністю комунального унітарного підприємства та його публічної звітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимірювання досягнення цілей сталого розвитку регіонами України : вибір індикаторів та визначення базових рівнів. Київ, 2019. 276 с.
2. Калиновський Б. Відповідальність органів і посадових осіб місцевої публічної влади в Україні : проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 25–39.
3. Токар Маріан. Діджиталізація як оптимізація взаємодії публічної влади і громадських організацій. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. Спецвипуск № 1. URL: www.aspects.org.ua.
4. Прохоров Б., Лоневський О. Як фінансування комунальних підприємств обмежує конкуренцію? : аналітична записка. *Центр економічної стратегії*. 2020. URL: <https://ces.org.ua/how-does-utility-financing-impairs-competition/>
5. Процьків О. Комунальна власність : особливості, проблеми та пріоритети реалізації управлінських рішень. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 2 (27). С. 96–102.
6. Ільховська М. Пошук шляхів підвищення ефективності управління комунальними підприємствами. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія «Управління». 2010. Вип. 1. С. 328–335. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_uprav_2010_1_43.
7. Моргун В. Проблеми управління майном територіальної громади. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 145–152.
8. Гірняк В. До питання про правову природу комунальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_3_22.
9. Мельник О., Сімакова С. Комунальна власність як матеріальна основа для добробуту територіальної громади в умовах сталого регіонального розвитку в Україні. 2019. № 1 (34). Т. 2. С. 134–139.
10. Бобровська О., Замковий О. Комунальна власність як економічний базис формування, існування й розвитку місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1. С. 246–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_1_31.
11. Прохоров Б. Як подолати неефективність комунальних підприємств? URL: <https://ces.org.ua/municipal-enterprise-ownership-presentation>.

12. Господарський кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. № 436–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 18–22. Ст. 144.
13. Орлова М., Петренко Е. Прозора діяльність комунальних підприємств у громадах : бути чи не бути? URL: http://probudget.org.ua/news/prozora-diyalnist-komunalnih-pidpriemstv-u-gromadah-buti-chi-ne-buti_809/.
14. Сментина Н. Характеристика системи управління комунальною власністю в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 1. С. 47–50.
15. На Чернігівщині СБУ викрила посадовців на розкраданні коштів лісогосподарських підприємств та доведення їх до банкрутства. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/na-chernihivshchyni-sbu-vykrila-posadovtsiv-na-rozkradanni-koshtiv-lisohospodarskykh-pidpriemstv-ta-dovedennia-yikh-do-bankrutstva>.
16. Справа № 923/1297/14. Господарський суд Херсонської області : ухвала від 13 листопада 2017 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/70348636/>.
17. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень ч. 8 ст. 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) від 20 червня 2007 р. Справа № 1–14/2007 № 5-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-07#Text>.
18. Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 40–44. Ст. 356.
19. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
20. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
21. Літвінов Р. Субсидіарна відповідальність ОМС за зобов'язаннями комунальних підприємств. *Місьцеве самоврядування*. 2018. № 11. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/november/issue-11/article-40637.html>.
22. Кодекс України з процедур банкрутства. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
23. Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2018 р. у справі № 5023/4388/12. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76381567>.
24. Постанова Верховного Суду у справі № 711/3288/17-ц від 18 травня 2020 р. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/90111464?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05.
25. Беяневич О. Відповідальність органів місцевого самоврядування за зобов'язаннями некомерційних комунальних підприємств. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 9–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2019_19_4.
26. Концептуальна основа фінансової звітності від 1 вересня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text.